

Een verhaal van twee geliefden

Een verhaal van twee geliefden

DE EROTISCHE NOVELLE
VAN EEN RENAISSANCEPAUS

Vertaald, ingeleid en toegelicht door
Tom Ingelbrecht

Sterck & De Vreese

© 2025 Tom Ingelbrecht | uitgeverij Sterck & De Vreese

Omslagontwerp: Barbara Jonkers

Boekverzorging: Elgraphic

Omslagbeeld: Fra Filippo Lippi, *Portret van een man en een vrouw bij het raam*, ca. 1440-1444. The Metropolitan Museum of Art, New York

ISBN 978 94 6471 357 2

NUR 684

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Sterck & De Vreese, Hellingbaas 1, 8401 JH Gorredijk, Nederland – info@sterckendevreese.nl.

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (fsc) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Sterck & De Vreese is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.sterckendevreese.nl
www.tomingelbrecht.com

*Wie nooit de intense gevoelens van verliefdheid heeft ervaren
moet wel een steen zijn, of een beest.*

Enea Silvio Piccolomini,
brief aan Kaspar Schlick,
3 juli 1444

Inhoud

Inleiding	9
<i>Brief aan Kaspar Schlick</i>	13
<i>Brief aan Mariano Sozzini</i>	17
<i>Het verhaal van twee geliefden</i>	21
I. <i>Een markante schoonheid</i>	23
II. <i>De eerste liefdesvonken</i>	26
III. <i>Reddeloos verloren</i>	30
IV. <i>Een eerste liefdesbrief</i>	36
V. <i>Een ijskoud antwoord</i>	42
VI. <i>Gezwicht voor lofen liefde</i>	46
VII. <i>Een eindeloos uitstel</i>	52
VIII. <i>Een gewaagd plan</i>	56
IX. <i>Coïtus interruptus</i>	60
X. <i>Tussen wroeging en verlangen</i>	67
XI. <i>Een listige rivaal</i>	70
XII. <i>Een tweede rendez-vous</i>	74
XIII. <i>Een nieuwe bondgenoot</i>	79
XIV. <i>Voor wat hoort wat</i>	85
XV. <i>De extase van de liefde</i>	88
XVI. <i>De laatste brieven als geliefden</i>	95
XVII. <i>Meer gal dan honing</i>	99

Leven voor de liefde en de letteren	103
Een verhaal van twee geliefden	114
De literatuur en het leven	125
Appendix:	
<i>Brief aan Hippolytus van Milaan (De remedio amoris)</i>	147
Dank en hulde	157
Over de vertaler	158
Beknopte bibliografie	159
Verklarende noten	162

Inleiding

Beste mensen, wat ik destijds als jongeman over de liefde heb geschreven, verfoei het! Spuw het uit!

Enea Silvio Piccolomini,
brief aan Carolus Cypraeus,
ongedateerd

Je eigen bestseller verwerpen en laten vernietigen? Het komt wellicht niet zo vaak voor. En toch is dat precies wat Enea Silvio Piccolomini deed toen hij in 1458 de troon van Petrus besteeg onder de pauselijke naam Pius II. De nieuwe paus had in zijn jeugdjaren immers een pikante Latijnse novelle geschreven: de *Historia de duobus amantibus* ('Het verhaal van twee geliefden'). In Piccolomini's verhaal zijn de aantrekkelijke edelman Euryalus en de ongelukkig getrouwde Lucretia gedoemde *star-crossed lovers*. Smoorverliefd op elkaar worden ze gedreven door een onblusbare hartstocht die hen stort in spannende en komische avonturen. Piccolomini's *Historia* kende meteen na publicatie een immens succes tot ver buiten Italië en toen de auteur tot paus werd benoemd, was er helemaal geen houden meer aan. Paus Pius probeerde natuurlijk zijn beschamende schrijfsels zo veel als mogelijk te laten verdwijnen, maar dat bleek tevergeefs: gestuwd door de opmars van de boekdrukkunst had de populariteit van zijn *Historia* intussen ongekende vormen aangenomen.

men. Nog eeuwenlang zou het boekje lezers prikkelen en intrigeren, in het Latijn, maar ook in de talloze moderne vertalingen die tot op de dag van vandaag verschijnen. Ons boek wil ook de Nederlandstalige lezer opnieuw laten kennismaken met deze fascinerende auteur en zijn zinnenprikkelende *love story*.

Enea Silvio Piccolomini is zonder meer een van de boeiendste figuren uit de renaissance. Zo was hij humanist én theoloog, secretaris van de keizer én de paus, Italiaan én kosmopoliet, rokkenjager én priester, dichter én encyclopedist, en ook nog eens diplomaat, redenaar, historiograaf, biograaf, etnograaf, pedagoog en uiteindelijk dus paus. Zijn turbulente persoonlijke leven en de ups en downs van zijn kerkelijke carrière kunnen worden gereconstrueerd aan de hand van zijn omvangrijke correspondentie en intieme persoonlijke memoires. Onder de titel ***Leven voor de liefde en de letteren*** biedt ons boek ook een uitgebreide biografie die orde probeert te scheppen in dit veelkleurige leven vol tegenstrijdigheden.

Een soortgelijke rijke polyfonie manifesteert zich ook bij de lectuur zelf van Piccolomini's *Historia de duobus amantibus*. Een hedendaags leespubliek vindt ongetwijfeld plezier in het verhaal van overspelige liefde en irrationele hartstocht, de spannende opbouw van de plot, de fijngevoelige karakterisering van de personages, de bloemrijke en poëtische vertelstijl of de meeslepende romantiek. Het ogenschijnlijk eenvoudige soft erotische liefdesverhaal blijkt bij nadere studie echter een geraffineerd weefsel van literaire laagjes, vol subtiele knipogen naar een bont pallet aan klassieke Latijnse auteurs, naar middeleeuwse hoofse lyriek en naar de vertelkunst van Boccaccio. Om een weg te vinden in deze weelde bieden we de lezer in het hoofdstuk ***Een verhaal van twee geliefden*** hopelijk enige houvast en de nodige wegwijzers.

Piccolomini's *Historia de duobus amantibus* is daarnaast ook thematisch een veelzijdige tekst. Kwesties als sociale kritiek, de rol van de vrouw, het morele dilemma tussen carrière en liefde, of het eeuwige conflict tussen verstand en hart kunnen ook een hedendaagse lezer nog aanspreken. Bovendien is er de intrigerende kwestie van het auteurschap, want hoe vallen humanistische hartstocht voor heidense literatuur of het schrijven van erotische werken te verzoenen met de leiding over het christendom? En wat was de boodschap van de novelle? De discrepantie tussen Piccolomini's leven en werk is al eeuwen voer voor diverse analyses en interpretaties. Onder de titel ***De literatuur en het leven*** brengen we graag enkele bespiegelingen samen.

Anderhalf jaar na zijn *Historia de duobus amantibus* schreef Piccolomini aan een zekere Hippolytus van Milaan een opmerkelijke brief, die later bekend is geworden onder de titel *De remedio amoris* ('Over de remedie tegen de liefde'). De tekst is relevant voor het begrip van Piccolomini's ambivalente houding tegenover de liefde en werd vroeger vaak als een supplement bij de *Historia de duobus amantibus* gedrukt. Daarom is achteraan in ons boek een vertaling van deze brief opgenomen als een **appendix**. Wie meer wil weten over onze auteur en zijn werken vindt ongetwijfeld zijn gading in de relevante vakliteratuur in de beknopte **bibliografie**. Elementaire toelichtingen bij namen of realia die nodig kunnen zijn om de vertaalde teksten te begrijpen, zijn allemaal opgenomen in de verklarende **eindnoten**.

Tot slot: Piccolomini's liefdesnovelle wordt weleens een vroege briefroman genoemd, omdat een aardig stuk van de tekst inderdaad bestaat uit de briefwisseling tussen de twee verliefde protagonisten. Het gehele verhaal is echter ook zelf opgenomen in het raamwerk van een brief die de auteur in juli 1444 zou heb-

ben verstuurd naar zijn inspirerende leermeester **Mariano Sozzini**. Daarom maakt de *Historia de duobus amantibus* eigenlijk deel uit van Piccolomini's omvangrijke Latijnse correspondentie. In de bewuste brief aan Sozzini benadrukt de auteur dat hij het liefdesverhaal niet zomaar heeft verzonnen, maar het heeft gebaseerd op de liefdesperikelen die zijn goede vriend **Kaspar Schlick** destijds had beleefd in Siena. Om de historiciteit van zijn novelle te beklemtonen, schrijft Piccolomini ook aan deze Kaspar Schlick een begeleidende brief om hem van de publicatie van het liefdesverhaal op de hoogte te brengen. Daarmee begint nu ook ons verhaal.

Enea Silvio Piccolomini

Brief aan Kaspar Schlick

Aeneas Silvius, dichter en keizerlijke secretaris,¹ stuurt zijn hartelijkste groeten aan zijn bijzondere heer, de eminente en adellijke ridder Kaspar Schlick, heervan Neustadt, kanselier van de keizer en graaf van Eger en Ellbogen.²

Een stadsgenoot van mij, Mariano Sozzini³ uit Siena, een man met een zachtaardig karakter en veelzijdige geleerdheid (ik denk niet dat ik zijn gelijke ooit zal ontmoeten), heeft me de afgelopen dagen gevraagd een verhaal te schrijven over twee geliefden. Hij zei erbij dat het voor hem niet waarheidsgetrouw hoefde te zijn en dat ik me gerust de nodige dichterlijke vrijheid mocht permitteren.

Je weet ongetwijfeld wat voor iemand Mariano is, maar je zult verbaasd staan als ik hem wat nauwkeuriger voor je beschrijf. Geen enkele zegen heeft de natuur hem ontzegd, behalve dan een aantrekkelijk voorkomen. Hij is namelijk een kleine man, hij zou eigenlijk in mijn familie geboren moeten zijn, wij heten nu eenmaal de 'Piccolomini' of 'Kleine Mensjes'. Hij is een uitmuntend spreker, is expert in de beide rechten, een erudiet historicus én een virtuoos dichter. Zo schrijft hij Latijnse en Italiaanse poëzie, maar doet hij ook als filosoof niet onder voor Plato,⁴ in de geometrie niet voor Boëthius⁵ en in de rekenkunde niet voor Macrobius.⁶ Verder is er geen muziekinstrument dat hij niet kan bespelen, weet hij evenveel over landbouw als Vergilius⁷ en is hij thuis in alle facetten van de politiek.

Toen hij fysiek nog jong en krachtig was, leek Mariano wel de worstelkampioen Entellus⁸ en was hij daarnaast ook onoverwinnelijk bij het hardlopen, het verspringen én het boksen. Soms bevatten kleine pakjes inderdaad een kostbaardere inhoud, zoals juwelen en edelstenen bewijzen. De dichter Statius schreef over de held Tydeus een vers dat eigenlijk ook op Mariano van toepassing is: *er heerste een grootse deugdzame ziel in dat nietige lichaam.*⁹ Indien de goden deze man een knappe ver-

schijning en onsterfelijkheid hadden geschonken, dan was ook hij een god, maar je kunt als sterveling natuurlijk niet alles hebben. Ik heb nog nooit iemand gekend met zoveel talenten als hij. Ja, hij heeft zich zelfs toegelegd op de meest minutieuze disciplines: zo kan hij schilderen als een tweede Apelles¹⁰ en je vindt geen manuscripten die zo onberispelijk en kraakhelder zijn als die van zijn hand. In beeldhouwen doet hij niet onder voor Praxiteles¹¹ en hij is zelfs beslagen in geneeskunde. Als kers op de taart gelden dan nog zijn morele kwaliteiten, want die geven richting aan al zijn andere talenten.

Ik heb in mijn leven tal van mensen ontmoet die zich wijdden aan literatuurstudie en die hoogopgeleid waren, maar dat waren zelden mensen van de wereld, ze wisten niets van politiek en konden zelfs geen huishouden beheren. Giovanni Pagliaresi¹² bijvoorbeeld: toen zijn rentmeester hem kwam vertellen dat hun zeug elf biggetjes had geworpen, maar de merrie slechts één veulen, ging hij door het lint en beschuldigde de man van diefstal. En Gomitius van Milaan¹³ dan: die dacht van zichzelf dat hij zwanger was en lange tijd was hij doodsbang voor de bevalling, omdat zijn vrouw hem 'bereden' had. En toch werden die beide heren als het summum van de rechtsgeleerden beschouwd!

Bij andere geleerden zul je bovendien stoten op arrogantie of gierigheid, maar Mariano is juist uitermate vrijgevig en zijn huis stroomt dagelijks vol met voorname gasten. Hij is niemands vijand, beschermt de wezen, troost de zieken, steunt de armen en helpt de weduwen. Geen behoeftige laat hij in de steek. En net als bij Socrates blijft zijn gezicht bij dat alles onbewogen.¹⁴ Geen tegenslag brengt hem uit balans, geen geluk maakt hem verwaand. List en bedrog verstaat hij maar al te goed, maar dan wel om ze te vermijden, niet om ze uit te oefenen. Zijn medeburgers dragen hem op handen en bij vreemdelingen is hij al even geliefd. Niemand haat hem en ook zelf maakt hij het niemand lastig.